

विरूप आङ्गिरसः। अग्निः। गायत्री

समिधाग्निं दुवस्यत घृतैर्बोधयतातिथिम्। आस्मिन्हव्या जुहोतन॥ ८.०४४.०१

समिधा । अग्निम् । दुवस्यत- परिचरत । घृतैः । अतिथिम् । बोधयत । अस्मिन्- एतस्मिन् । हव्या-
चरुपुरोडाशध्यानभावनादिहव्यानि । आ- आभिमुख्येन । जुहोतन- समर्पयत ॥१॥

अग्ने स्तोमं जुषस्व मे वर्धस्वानेन मन्मना। प्रति सूक्तानि हर्य नः॥ ८.०४४.०२

अग्ने- पावक सत्क्रतो । मे- मम । स्तोमम्- स्तोत्रम् । जुषस्व- सेवस्व । अनेन- एतेन । मन्मना-
मननेन । वर्धस्व । नः- अस्माकम् । सूक्तानि । प्रति । हर्य- कामय ॥२॥

अग्निं दूतं पुरो दधे हव्यवाहमुप ब्रुवे। देवाँ आ सादयादिह॥ ८.०४४.०३

दूतम्- देवमानुषयोर्मध्ये दूतम् । अग्निम् । पुरः- प्रत्यक्षतः । दधे- धारयामि । हव्यवाहम्-
हव्यप्रापकम् । उप ब्रुवे- स्तौमि । देवान् । इह- अत्र । आसादयात्- आसादयतु ॥३॥

उत्ते बृहन्तो अर्चयः समिधानस्य दीदिवः। अग्ने शुक्रास ईरते॥ ८.०४४.०४

दीदिवः- दीप्त । अग्ने । समिधानस्य- सम्यगुदीपितस्य । ते- तव । शुक्रासः- शुभ्राः । बृहन्तः-
महान्तः । अर्चयः । उदीरते- उद्गच्छन्ति ॥४॥

उप त्वा जुहो३ मम घृताचीर्यन्तु हर्यत। अग्ने हव्या जुषस्व नः॥ ८.०४४.०५

हर्यत- कामयमान । त्वा- त्वाम् । मम- मे । घृताचीः- ज्योतिष्मन्ति । जुहोः- आह्वानानि ।
उपयन्तु- आगच्छन्तु । अग्ने । नः- अस्माकम् । हव्या- हव्यानि । जुषस्व- सेवस्व ॥५॥

मन्द्रं होतारमृत्विजं चित्रभानुं विभावंसुम्। अग्निमीळे स उ श्रवत्॥ ८.०४४.०६

मन्द्रम्- आनन्दकरम् । होतारम्- देवाह्वतारम् । ऋत्विजम्- आचार्यम् । चित्रभानुम्-
आश्चर्यप्रकाशम् । विभावसुम्- दीप्तधनम् । अग्निम्- पावकं सत्क्रतुम् । ईळे- स्तौमि । सः- असौ ।
श्रवत्- शृणोतु ॥६॥

प्रत्नं होतारमीड्यं जुष्टमग्निं कविक्रतुम् । अध्वराणामभिश्रियम् ॥ ८.०४४.०७

प्रत्नम्- पुराणम् । होतारम्- देवाह्वतारम् । ईड्यम्- स्तुत्यम् । जुष्टम्- प्रीतम् । कविक्रतुम्-
क्रान्तदर्शिनां सङ्कल्पभूतम् । अध्वराणाम्- ध्वरविरोधकर्मणां सर्वभूतहितकर्मणाम् । अभिश्रियम्-
लक्ष्मीभूतम् । अग्निम् । स्तौमि ॥७॥

जुषाणो अङ्गिरस्तमेमा हव्यान्यानुषक् । अग्ने यज्ञं नय ऋतुथा ॥ ८.०४४.०८

अङ्गिरस्तम- अतिशयेन अङ्गनशील । इमा- एतानि । हव्या । आनुषक्- अनुषक्तं यथा भवति तथा ।
जुषाणः- सेवमानः । अग्ने । यज्ञम्- दानं देवपूजां सङ्गतिकरणम् । ऋतुथा- काले । नय-
प्रापय ॥८॥

समिधान उ सन्त्य शुक्रशोच इहा वह । चिकित्वान्दैव्यं जनम् ॥ ८.०४४.०९

सन्त्य- भजनशील । शुक्रशोचे- शुभ्रदीप्ते । समिधानः- सम्यगुद्दीपितः । दैव्यं जनम्- देवान् ।
चिकित्वान्- जानन् । इह- अत्र । आवह- प्रापय ॥९॥

विप्रं होतारमद्रुहं धूमकेतुं विभावसुम् । यज्ञानां केतुमीमहे ॥ ८.०४४.१०

विप्रम्- मेधाविनम् । होतारम्- देवाह्वतारम् । अद्रुहम्- द्रोहरहितम् । धूमकेतुम्- धूमेन ज्ञातम् ।
धूमादिमार्गवन्तमिति भावः । विभावसुम्- दीप्तधनम् । अर्चिरादिमार्गवन्तमिति भावः । यज्ञानाम् ।
केतुम्- प्रज्ञापकम् । ईमहे- याचामहे ॥१०॥

अग्ने नि पाहि नस्त्वं प्रति ष्व देव रीषतः । भिन्धि द्वेषः सहस्कृत ॥ ८.०४४.११

अग्ने । नः- अस्मान् । नि- नितराम् । पाहि- पालय । सहस्कृत- शक्तिज । देव- द्योतनशील ।
रीषतः- हिंसकान् । द्वेषः- द्वेष्टन् । भिन्धि- विदारय ॥११॥

अग्निः प्रत्नेन मन्मना शुम्भानस्तन्वम् स्वाम् । कविर्विप्रेण वावृधे ॥ ८.०४४.१२

अग्निः । प्रत्नेन- पुराणेन । मन्मना- मननेन । शुम्भानः- ज्वलन् । स्वाम्- स्वकीयम् । तन्वम्-
देहम् । कविः- क्रान्तदर्शी । विप्रेण- मेधाविना । वावृधे- प्रवृद्धो भवति ॥१२॥

ऊर्जो नपातमा हुवेऽग्निं पावकशोचिषम् । अस्मिन्यज्ञे स्वध्वरे ॥ ८.०४४.१३

अस्मिन्- एतस्मिन् । यज्ञे- देवपूजायां दाने सङ्गतिकरणे । स्वध्वरे- ध्वरविरोधकर्मणि ।
पावकशोचिषम्- पवित्रप्रकाशम् । ऊर्जो नपातम्- शक्तिपुत्रम् । अग्निम् । आ हुवे- आह्वये ॥१३॥

स नो मित्रमहस्त्वमग्ने शुक्रेण शोचिषा । देवैरा सत्सि बर्हिषि ॥ ८.०४४.१४

सः- असौ त्वम् । मित्रमहः- महामित्र । अग्ने । नः- अस्मदर्थम् । शुक्रेण- शुभ्रेण । शोचिषा-
प्रकाशेन । देवैः । बर्हिषि- दर्भासने । आ सत्सु- आसीद ॥१४॥

यो अग्निं तन्वोऽग्ने दमे देवं मर्तः सपर्यति । तस्मा इदीदयद्वसु ॥ ८.०४४.१५

यः । देवम्- द्योतनशीलम् । अग्निम् । तन्वः- धनस्य प्राप्त्यै । दमे- स्वगृहे । मर्तः- मर्त्यः ।
सपर्यति- सेवते । तस्मै । वसु- धनम् । दीदयत्- अग्निः प्रयच्छति ॥१५॥

अग्निर्मूर्धा दिवः ककुत्पतिः पृथिव्या अयम् । अपां रेतांसि जिन्वति ॥ ८.०४४.१६

मूर्धा- शिरोभूतः । दिवः- नभसः । ककुत्- मुख्यः । पृथिव्याः- भूम्याः । पतिः- पालकः । अग्निः ।
अपाम्- उदकानाम् । रेतांसि । जिन्वति- प्रीणयति ॥१६॥

उदग्ने शुचयस्तव शुक्रा भ्राजन्त ईरते । तव ज्योतीष्यर्चयः ॥ ८.०४४.१७

अग्ने । शुचयः- शुद्धाः । तव- ते । शुक्राः- शुभ्राः । अर्चयः- प्रभाः । तव ज्योतीषि । भ्राजन्तः-
दीप्यमानाः । उत् ईरते- उद्गच्छन्ति ॥१७॥

ईशिषे वार्यस्य हि दात्रस्याग्ने स्वर्पतिः।स्तोता स्यां तव शर्मणि॥ ८.०४४.१८

अग्ने । स्वर्पतिः- स्वर्गपालकस्त्वम् । वार्यस्य- उत्तमस्य । दात्रस्य- दानयोग्यस्य धनस्य । ईशिषे-
स्वामित्वं वहसि । तव- ते । शर्मणे- मङ्गले । स्तोता । स्याम्- भवेयम् ॥१८ ॥

त्वामग्ने मनीषिणस्त्वां हिन्वन्ति चित्तिभिः।त्वां वर्धन्तु नो गिरः॥ ८.०४४.१९

अग्ने । त्वाम् । मनीषिणः- मनस ईश्वराः । चित्तिभिः- प्रज्ञाभिः । हिन्वन्ति- प्रीणयन्ति । त्वाम् ।
नः- अस्माकम् । गिरः- वाचः । वर्धन्तु- वर्धयन्तु ॥१९ ॥

अदब्धस्य स्वधावतो दूतस्य रेभतः सदा।अग्नेः सख्यं वृणीमहे॥ ८.०४४.२०

अदब्धस्य- अहिंस्यस्य । स्वधावतः- आत्मवतः । दूतस्य । रेभतः- मन्त्रवतः । अग्नेः । सदा ।
सख्यम्- मैत्रीम् । वृणीमहे- वृणीमः ॥२० ॥

अग्निः शुचिव्रततमः शुचिर्विप्रः शुचिः कविः।शुची रोचत आहुतः॥ ८.०४४.२१

अग्निः- पावकः सत्क्रतुः । शुचिव्रततमः- अतिशयेन पवित्रधर्मयुक्तः पवित्रनियतियुक्तः । शुचिः-
पवित्रः । विप्रः- मेधावी । कविः- क्रान्तदर्शी । आहुतः- हव्यसमर्पितः । रोचते- भ्राजते ॥२१ ॥

उत त्वा धीतयो मम गिरौ वर्धन्तु विश्वहा।अग्ने सख्यस्य बोधि नः॥ ८.०४४.२२

उत- अपि च । त्वा- त्वाम् । मम- मे । धीतयः- धियः । गिरः- वाचः । विश्वहा- सर्वादिनेषु ।
वर्धन्तु- वर्धयन्तु । अग्ने । नः- अस्माकम् । सख्यम्- मैत्रीम् । बोधि- बुद्धयस्व ॥२२ ॥

यदग्ने स्यामहं त्वं त्वं वा घा स्या अहम्।स्युष्टे सत्या इहाशिषः॥ ८.०४४.२३

अग्ने । अहम् । त्वम् । स्याम्- भवेयम् । त्वम् । अहम् । स्याः- भवेः । ते- तव । आशिषः-
आशीषि । सत्याः- सत्यानि । स्तुः- भवेयुः । यद्भावस्तद्भवति ॥२३ ॥

वसुर्वसुपतिर्हि कमस्यग्ने विभावसुः।स्याम ते सुमतावपि॥ ८.०४४.२४

अग्ने । वसुः- शरण्यः । वसुपतिः- धनपालकः । विभावसुः- दीप्तिधनः । असि- भवसि । ते- तव ।
सुमतौ । स्याम- भवेम ॥२४॥

अग्ने धृतव्रताय ते समुद्रायेव सिन्धवः । गिरौ वाश्रास ईरते ॥ ८.०४४.२५

अग्ने । धृतव्रताय- धृतधर्माय । ते- तुभ्यम् । सिन्धवः- नद्यः । समुद्रायेव- अर्णवायेव । गिरः-
वाचः । वाश्रासः- वत्सभूताः । ईरते- प्रवर्तन्ते ॥२५॥

युवानं विश्वपतिं कविं विश्वादं पुरुवेपसम् । अग्निं शुम्भामि मन्मभिः ॥ ८.०४४.२६

युवानम्- तरुणम् । विश्वपतिम्- प्रजापालकम् । कविम्- क्रान्तदर्शिनम् । विश्वादम्- सर्वभक्षम् ।
पुरुवेपसम्- बहुकर्माणम् । अग्निम् । मन्मभिः- मनैः । शुम्भामि- शोभयामि ॥२६॥

यज्ञानां रथ्ये वयं तिग्मजम्भाय वीळ्वे । स्तोमैरिषेमाग्रये ॥ ८.०४४.२७

यज्ञानाम्- दानानां देवपूजानां सङ्गतिकरणानाम् । रथ्ये- नेत्रे । तिग्मजम्भाय- तीक्ष्णदन्ताय ।
वीळ्वे- दृढाय । अग्रये । वयम् । स्तोमेभिः- मन्त्रैः । इषेम- उपासितुमिच्छेम ॥२७॥

अयमग्ने त्वे अपि जरिता भूतु सन्त्य । तस्मै पावक मृळ्य ॥ ८.०४४.२८

अग्ने । सन्त्य- भजनीय । अयम्- एषः । जरिता- स्तोता । त्वे- त्वयि । भूतु- भवतु । तस्मै- तम् ।
पावक- शोधक । मृळ्य- आनन्दय ॥२८॥

धीरो ह्यस्यद्वसद्विप्रो न जागृविः सदा । अग्ने दीदयसि द्यवि ॥ ८.०४४.२९

धीरः- धारणाकुशलः । अद्वसत्- हव्यार्थं निषीदन् । विप्रः- मेधावी । न- च । सदा- सततम् ।
जागृविः- जागरणशीलः । अग्ने । द्यवि- चित्ताकाशे । दीदयसि- उद्दीपितोसि ॥२९॥

पुराग्ने दुरितेभ्यः पुरा मृध्रेभ्यः कवे । प्र ण आयुर्वसो तिर ॥ ८.०४४.३०

वसो- शरण्य । अग्ने । कवे- क्रान्तदर्शिनम् । मृध्रेभ्यः- हिंसकेभ्यः । पुरा- प्राक् । दुरितेभ्यः-
अघेभ्यः । नः- अस्माकम् । आयुः । प्र- प्रकर्षेण । तिर- वर्धय ॥३०॥